

„A 2004 őszen újjáalakult Nemzeti Hírközlési és Informatikai Tanács elfogadott új szerepfelfogása értelmében – sok egyéb mellett – rövid szakmai állásfoglalások sorával kívánja a hazai közgondolkodást és a közszférát orientálni az egységes szemlélet és az egységes fogalomhasználat irányába az információs társadalom, illetve az informatika és a hírközlés kontextusában. Az alábbiakban a tervezett állásfoglalás-sorozat első, 2005 áprilisában véglegesített és az érintett intézményeknek szétküldött, nyilvánosan most első alkalommal megjelenő darabját közöljük. Az »Információs Társadalom« szerkesztősége üdvözi a dokumentumot mint a közéleti jelentés-konszenzus megteremtésének fontos állomását, és egyszersmind az azt kibocsátó rangos testületet, amely lapunk idei 3. számától kezdve támogatónkká lépett elő. Az »Információs Társadalom« a továbbiakban is meg fogja jelentetni az NHIT állásfoglalásait, és a maga eszközeivel – tanulmányaiival, közleményeivel, szakmai reflexióival – a Tanács partnere kíván maradni fontos tevékenységében.

Az alábbiakban olvasható »Állásfoglalás« közzététele után ez évi 4. számunkban közöljük annak a 2004 decemberében az Infopark Rt. felkérésére készült tanulmány-nak az átdolgozott változatát, amely az NHIT határozata mögött álló egyik forrásdokumentumként részletesen kifejti, milyen folyamatok határozták meg az elmúlt évtizedben az információs társadalom tudás-előtagokkal bővülő szócsaládjának alakulását, és miért szükséges a továbbiakban közösen elfogadott *terminus technicusok*ra alapozni a diskurzust. Emellett várjuk tanult barátaink rövid, a terminológiai kérdésekre koncentráló hozzászólásait is a témához.”

A Nemzeti Hírközlési és Informatikai Tanács álláspontja az „információs társadalom” értelmezéséről

Gondolkodásunk egyik sajátossága, hogy minél többet használunk egy fogalmat, jelentése annál gazdagabb és bonyolultabb lesz. Idővel aztán sok esetben elérkezünk egy olyan ponthoz, ahol a világ megértésére alkotott kifejezés már nem segíti, hanem gátolja a kreatív gondolkodást. Nem állítjuk, hogy mindez már az „információs társadalom” fogalmára is igaz, de azt határozottan érzékeljük, hogy a mai európai és magyarországi közgondolkodás, a politikai közbeszéd és sajtónyelv, sőt az egyes tudományos műhelyek is sokféle jelentéstartalommal, egymástól eltérő értelmezési keretekben és más-más konnotációs kiterjesztéssel használják ezt a fogalmat. Ebben a sokszólamúságban egy mind nehezebben kezelhető és egyre kevésbé áttekinthető szócsalád egyik darabjává „fokozzák le” a korábban átfogó jelentésű „információs társadalom” kifejezést.

A Nemzeti Hírközlési és Informatikai Tanács (NHIT) törvényben megállapított kötelessége, hogy állást foglaljon az információs társadalom kérdéseivel kapcsolatban, s emiatt mindenképpen szükséges, hogy a fogalom közösen kialakított és elfogadott értelmezése szolgáljon saját tevékenységének zsinórmértékeként. S mivel a Tanács az információs társadalommal kapcsolatos szerepét a nyilvánosság számára is megismerhető és számonkérhető módon tölti be, az általa preferált értelmezés más közéleti szereplők számára is irányadó lehet (természetesen nem kötelező érvénnyel, hanem ajánlásként). Reményünk szerint az információs társadalom fogalmának egyértelművé tétele úgy segíti a termékeny vitát, hogy eközben nem szűkíti le a gondolatok és érvek terét.

Az alábbiakban röviden megadjuk azt az értelmezést, amelyből kiindulva a továbbiakban az NHIT – mint a magyar információs társadalom megvalósításában különös felelősséget érző testület – a fogalmat kezelni, értelmezni és használni kívánja, majd téziseket fogalmazunk meg a Tanács tervezett szerepével kapcsolatban.

Információs társadalom – egy fogalom megtisztítása

1. Az „információs társadalom” terminus 1961-ben született meg, ám egészen a hetvenes évek végéig csak viszonylag ritkán felbukkanó szinonimaként volt használatos a posztindusztriális állapot jellegzetességeit más szavakkal megragadó szerkezetek (sok egyéb között például a „tudástársadalom”) mellett. Megszilárdulása és széles körű elfogadása a nyolcvanas évek elején következett be, és az első pillanattól fogva egyesítette az *elméleti oldal* (a világtörténelmi korszakváltás történetfilozófiája, társadalomszerkezeti és gazdasági modelljei) és a *politikai praxis* (az információs társadalom mint stratégiai irány és ágazatok feletti átfogó tervezési prioritás és célfüggvény) jellegzetességeit és megközelítésmódját. Azóta is igaz rá, hogy egyszerre jelent fogalmi fogódzót a (globális) korszakváltáshoz és ad kulcsot az egyes országok átalakulásának értelmezéséhez is.
2. Az „információs társadalom” már akkor széles körben elterjedt kategória volt, amikor még közel s távol nem beszéltünk információtechnológiai forradalomról – noha mindenki tisztában volt vele, hogy a technológia az új modell kulcseleme lesz, s ma is egyértelmű, hogy az információtechnológiai forradalom a gazdaságtársadalmi átalakulás hajtóerejeként működik és újratertemti a kommunikáció infrastruktúráját. Ugyanakkor az információs társadalom értelmezési tartománya nem szűkíthető le az információtechnológiára, az információs folyamatokra és az információfogyasztásra: a mindenkori elméletek fókuszában mindig is az egész társadalmi komplexum állt (a gazdaságtól a kultúrán át a személyiségig), az információ és a tudás különböző alakzatainak közös kezelésével.
3. A Bangemann-jelentéssel (1994) megindult európai fejlesztési programok, amelyek az információs társadalom kiépítését tűzték ki célul, ehhez képest *jelentősen leszűkített értelmezést* vezettek be. Mivel az európai politikában a startpisztoly a távközlési liberalizáció kérdései kapcsán dörrent el, jó ideig a hírközlés, majd az Internet-boom óta a számítástechnika és az IT-szakma, s ezeknek is az üzleti-technológiai oldala került az előtérbe. S hiába „egyeduralkodó” ma az EU-ban az „információs társadalom” kifejezés, jellegzetes használati módjai (*IST – information society technologies, ICT – information and communication technologies*) ágazati jellegű beszűküléshez vezettek, miközben az oktatás, a tudomány, a kultúra vagy a média kérdései teljesen független tervezési „szigetekké” váltak. Teljes joggal jelent hát meg az igény, hogy a szűkebbre faragott közigazgatási értelmezéshez képest újra kerüljön használatba egy olyan fogalom, amely az eredeti, átfogó, holisztikus tartalmat jeleníti meg. Így tűnt fel és vált népszerűvé (először a gazdaságban, majd a társadalom más alrendszerében is) – sok egyéb mellett – a „tudásalapú”, a „smart” (okos) vagy az „intelligens” jelző. Csakhogy *mindezeknek a használata a mai napig következtelen és esetleges, emellett mesterséges és*

felesleges szembeállítások és meddő definíciós csaták forrása, s így elterjedésük nem segíti, hanem gátolja a közös nyelv és a közös értelmezérendszer kialakulását.¹

4. Meggyőződésünk, hogy az „információs társadalom” fejlesztése és politikai programja nem ágazati vagy tárcafeladat, hanem a magyar társadalom, a közszféra és a gazdaság legátfogóbb jövőképét jelentő, kormány szintű, integratív összpárti/parlamenti konszenzuson alapuló tervezési prioritás és igazodási pont. Ajánljuk és javasoljuk tehát, hogy a fogalmi bizonytalanság megszüntetésével a magyar tervezési dokumentumokban, a kormány, a Parlament és a minisztériumok munkájában egységesen és eredeti, tág értelmében az „információs társadalom” kifejezés használatát bátorítsuk és követeljük meg.

Az NHIT felfogása saját szerepéről az információs társadalommal kapcsolatos politikai feladatok terén

5. A Nemzeti Hírközlési és Informatikai Tanács – mindaddig, amíg a magyar kormányzati munkában és a fejlesztési tervek elkészítésében nem válik elfogadottá az információs társadalom javasolt értelmezése és központi prioritássá tétele – folyamatos nyomást kíván gyakorolni az érintettekre, parlamenti egyeztetést kezdeményez a tárgyban, szakmai háttérmunkát fejt ki és ajánlásokat készít.
6. A Tanács a napirendjére kerülő informatikai és hírközlési tárgyú témák esetében is, amennyiben lehetséges, mindenkor érvényesíteni kívánja az információs társadalom átfogó szempontjait.
7. Mivel az információs társadalommal kapcsolatos politikának fontos, de nem kizárólagos területe a hírközlés és az informatika, számos más, hagyományos ágazatra is ki kell terjednie. Az eseti összekapcsolódás megindult ugyan a média- és kultúrpolitikával, de egyelőre nem érinti a tudástermelés (oktatás, tudomány, innováció) és az információs szolgáltatások (könyvtárak, MTI, KSH, Posta, közigazgatási adatvagyon) világát. Az NHIT emiatt feladatának tekinti, hogy kezdeményező lépéseket tegyen az integráció irányába.
8. Az információs társadalommal kapcsolatos ismeretek létrehozásával és közvetítésével kapcsolatban ahhoz mérten alakítja ki saját tevékenységi körét, hogy más felelős intézmények ebben a tárgyban milyen jellegű és milyen volumenű tevékenységet folytatnak. Egyfajta munkamegosztást kialakítandó, ezekkel egyeztetve határozza meg a kívánatos „kimeneteket” és az elvégzendő feladatokat, a finanszírozási lehetőségek figyelembevételével.

¹ Az „alternatív” fogalmak kritikáját az „Információ, tudás, társadalom, technológia: terminusok, jelentések, csapdák és kiutak” című tanulmány megállapításaira építjük (megjelent az Infopark Rt. KOINÉ Hírlevelében 2004 decemberében. Szerzők: Élő Gábor és Z. Karvalics László).